

מאזרזת השבת

שע"י המכון התורני ירושלים

- מן הפרשה
- מן המדרש

בהר בחוקותי - תשפ"ו | גליון 213 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

ניתן לקבל את העלון כל שבוע
במייל: 0527615936b@gmail.com

מן הפרשה

להערות והארות: 0527615936b@gmail.com
מתקבלות עבודות הקלדה ועיבוד
במכון התורני רחוב האומן 27 ירושלים. טל: 0533194867

שבע שנים שבע פעמים

בשם ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל, שלא סלקא דעתך שזוהי מצות השמיטה, שבע שנים רצופות, אלא שהיה מקום לומר שהיחיד שלא קיים מצות השמיטה כתיקונה יש לו תקנה, שישמור שבע שנים רצופות בזה אחר זה, וכענין שאמרו (רש"י להלן כה, יח) 'ושבעים שנה של גלות בבל היו כנגד שבעים שמיטות שבטלו', הרי שבגלות בבל תיקנו למפרע כל מה שלא קיימו בזמן שהיו בארץ, קמ"ל "שבע שנים שבע פעמים", ובה פשוט שאין להביא ראיה מן הפסוק האמור, כי ליחיד אין צריכים ברכה מיוחדת, שהרי יכול לקנות מאחרים.

(משחת שמן)

"וְסִפַּרְתָּ לְךָ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים"
(ויקרא כה, ח).
יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמיטה ושמיטה בזמנה' (רש"י).
דקדקו המפרשים איך סלקא דעתך שצריך לעשות שבע שמיטין ולאחריה יובל, הלא מקרא מפורש אומר (פסוק כא) "וצוית את ברכתי ועשת את התבואה לשלש השנים" ואם צריך שבע שמיטין רצופין ויובל לאחריהן, היה לו לומר "ועשת את התבואה לשמונת השנים".
ופירש בספר "בית פנחס", וכן הוא ב"ליקוטי יהודה"

אם בחוקותי תלכו

אינו אלא כשגולה למקום תורה, ולכן שפיר מרומז בפסוק "אם בחוקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה. עוד יש לומר ע"פ אופן אחר שכתב האור החיים הק' בפירוש הפסוק (אופן ב), עוד ירצה על דרך מה שאמרו ז"ל (ויק"ד לה א) בפסוק (תהלים קיט ט) **"חֲשַׁבְתִּי דַרְכֵי וְאֶשְׁכְּחַהּ רְגְלִי אֶל עֵדְתֶיךָ"**, שהיה דוד חושב לעשות ענייניו, והיו רגליו מוליכים אותו מעצמם אל בית המדרש, לרוב החפץ והרצון והרגילות בדבר, והוא אומר "אם בחוקותי תלכו". פירוש הליכתכם מעצמה תהיה אחריה, כמאמר דוד, לרוב החשק והרגילות. ע"כ. ופשוט שהעצה הטובה ביותר לזכות לעמלות בתורה הוא על ידי רוב ההרגל וההתמדה, וזהו אמרם "אם בחוקותי" להיות עמלים בתורה, זהו כאשר "תלכו" תרגילו עצמכם בה עד שמעצמם יוליכו אתכם רגליכם אל לימוד התורה.

ונהנה כבר התחבטו המפרשים בכוונת דברי המדרש הללו, וכי יתכן שבדעתו של דוד המלך היה לילך ולעסוק בעסקיו ולהשלים צרכיו במקום עסק התורה, אלא כוונת הדברים שדוד המלך ראה שצרכי ישראל מרובים וחשב בדעתו לילך ולעשות גדולות ונצורות ולפעול לטובת ישראל בכל מבוקשיהם, שיהיה טוב להם ולעולם כולו, אבל בכל זאת היו רגליו מביאות אותו לבית המדרש, כי הפעולה הגדולה ביותר שהוא יכול לעשות לטובת העם הוא רק עסק התורה, שעל ידה יש קיום לבריאה כולה וכדכתיב (ירמיה לג, כה) **"כֹּה אָמַר ה' אֵם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא שִׁמְתִּי"**. ואפשר לומר שגם זה מרומז בפסוק "אם בחוקותי תלכו" שהכונה בו שידעו ישראל שבעסק התורה תלוי חוקות שמים וארץ וקיום הבריאה, ובפרט על ידי העמלות בתורה, כמו שכתב ה"אור החיים" הק' בסוף פרשת בשלח (שמות יד כז) 'שהתנה ה' על כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה'. (משחת שמן)

הקשר שבין השמיטה להר סיני

"וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר" (ויקרא כה, א).
מה ענין שמיטה אצל הר סיני' (רש"י).
כשם שבשמיטה אין מקום לשאול "מה נאכל", כי מובטחים אנו "וצויתי את ברכתי", כך לגבי התורה שנתנה מסיני, וכל המקבל עליו עול תורה מובטח לו כי יעבירו ממנו עול דרך ארץ, ואדון כל הארץ ימציא לו טרף למחיתו ולפרנסתו, ולא ייגרם לו על ידי זה שום נזק.

(בעל הבית ישראל' מגור)

*

נחם של איכרים

"וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שִׁבְתָּ שִׁבְתָּו יְהִיֶּה לְאָרֶץ שִׁבְתָּ לָּהּ שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכִרְמָךְ לֹא תִזְמַר"
(ויקרא כה, ד).
"ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו", שכן אינו דומה עשיית מצווה ליום אחד או שבוע אחד ואפילו לחודש אחד, לאותו חקלאי שרואה את כרמו ושהדוה שוממה שנה תמימה ושותק... וכי יש לך גבור חיל גדול מזה? (ילקוט תהלים ק"ב).
שאל הסבא מסלבדוקא, הלא פסוק זה נאמר (שבת פח). על בני ישראל, דור דעה, באמירת נעשה ונשמע, ויצאה בת קול ואמרה: מי גלה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשים בו, ומלאכים ירדו וקשרו שני כתרים לכל אחד ואחד מישראל, וכאן זוכים אכרים פשוטים, עמי הארץ כפשוטם, להתעלות לדרגא זו?
והשיב, שלאחר מתן תורה, יכול כל יהודי להגיע לדרגת מלאך! (בשם רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל)

בני התורה - גיבורי החיל!

נבואה חשבון ונתבונן בזה, הכיצד מתפעלים חז"ל מאותו חקלאי הרואה שדהו שוממה שנה שלימה ושותק, ומקבל מדליית זהב על הכתף של 'מלאכיו גבורי הכח'.

ולפנינו בני התורה הרואים מבעד לחלון בית המדרש, עולם ומלואו, שדות וכרמים תעשיות ומפעלים, עולם שלם נוצץ וגעוש, ושותקים לא שנה ולא שנתיים, רק מתמלאים בעולם נוצץ וגעוש יותר,

בהווית אביי ורבה, שבע שנים רצופות ושבע שמיטות ללא הפוגה!

בביתם יושבים הם על כיסאות פשוטים וישנים, שנתם נודדת על מזרונים ללא מאות קפיצים, ומבעד לדלת אצל השכן והחבר רואים המה כורסאות מרופדים - ושותקים! חלונות הראווה בפנינות הרחוב מלאים בשפע של סלונים פאר, ומטבחים מרווחים, כולם תאווה מנקרת עיניים, אל מול ביתם הצר ומטבחייהם העומדים שוממים - ושותקים! וכי יש לך גבור חיל מזה? **הרי אלו הם גבורי החיל בלגיונו של מלך וגבורי הכה העומדים בראש המחנה, ועטורי שבע מדליות על כתפיהם, וקדושים בכל השבע שנות השמיטה בקדושת קודש הקדשים!** (רבי שלום שברון)

דברים נפלאים כתב רבי ישראל ליפשיץ, רבה של דאנציג ותלמיד הגרעק"א:

'ששם חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, אנו רצים והם רצים' וכו'. וקשה. לכאורה די להודות על עצמו. ולמה צריך לגנות אחרים. אלא, שמי שיושב חבוש וגלמוד בבית המדרש - טמון ברכת בית העיון הקדוש, בשעה שהבני אדם הסוחרים והפועלים יוצאים דחופים ומבוהלים בדבר העסק החומרי להשתדל בחריצות אחר רבוי הממון והקנינים, באמת התלמיד חכם כזה המתבודד, כשיוצא מדלת ביהמ"ד החוצה נראה בעיני עצמו - וכן בעיני ב"ב וקרוביו ושאריו זו אשתו - כעצל טמן ידו בצלחת, וכמתרפה במלאכת החיים.

ועל כן צריך התלמיד חכם לדבר בעצמו אל לבו דברים יורדים חדרי בטן ונופחים רוח חיים תוך פנימת נפשו להרגיש גודל יקרותו, וכנשר יגביה עוף על כל השואפים על עפר ארץ בהבלי הזמן, ועל כן השליך התנא האלקי הקדוש דברי גנות ובזיון כנגד השוגים והמבלים ימיהם בטרדות העולם העובר, תוך התודה שנתן לה' על חלקו! (תפארת ישראל ברכות פרק ד' משנה ב')

*

לימוד התורה ותפילה ... זהו דבר שבשגרה

"אם בחקתי תלכו" (ויקרא כו, ג).

"חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשִׁיבָה רִגְלִי אֶל עֲדֹתַי" (תהלים קיט, טז). אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לביהכ"נ וביהמ"ד, והי"ד ואשיבה רגלי אל עדותיך (ויקרא רבה לה, א).

ביאר בזה רבי נפתלי טרופ זצ"ל: הנה בכל יום ויום האדם עושה דברים שבשגרה, קם לובש אוכל שותה וכדו' ואין צריך לזה חשבון מקודם ונעשים באופן אוטומטי מעצמם, ולית מחשבא תפיסא בהן קודם. אך כשבא לידו דבר שמחוץ לשגרה כגון שיש לו ועידה במקום פלוני, עליו לרושמו במחברתו, שכיון שאינם שכיחים לא יזכור וישכח. וזהו שאמר דוד המלך עליו השלום: "חשבתי דרכי", שבכל עניניו הפרטיים היה זקוק לעשות להם ציונים למקום פלוני אני הולך, מפני שהיו ארעיים, אך לילך ללמוד ולהתפלל, זה היה אצלו דבר הרגיל ושכיח... (שערי ציון חוברת ד' - שנת תרצ"ה)

נאמר בפרשת בחוקתי (ויקרא כו, ג) "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו" וגו', ופירש רש"י, יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר "ואת מצותי תשמרו" הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים "אם בחקתי תלכו" שתהיו עמלים בתורה, ע"כ, והוא מהתורות כהנים (בחקתי א, א) "אם בחוקתי תלכו", מלמד שהמקום מתאווה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכו', ע"ש.

וצריך ביאור שהא דכתיב כבר קבא "ואת מצותי תשמרו" וזה כולל כל המצוות ובכללן לימוד התורה שהיא ג"כ מן המצוות, ואי נימא ד"בחקתי תלכו" בא להוסיף ולפרש מצוה מסוימת מנלן הדכונה דוקא ללימוד התורה, אולי הכונה לשבת או תפילין וכדו'. וצ"ל דכיון דכל המצוות נכללו בסיפא דקרא, מוכח דרישא דקרא לא איירי בסתם מצוה אלא במצוה המביאה לידי כל המצוות, ובלעדיה לא יתכן כלל קיום המצוות, דצריכים לידע הדינים לפרטיהם ודקדוקיהם כדי לדעת איך הוא קיום המצוות, כמו שאמרו חז"ל 'לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא', שאי אפשר שיהיה קיום ודקדוק במצוות בלי לימוד התורה.

אמנם יש לדקדק שלא אמרו כאן סתם שתהיו לומדים בתורה, אלא 'שתהיו עמלים בתורה', הוי אומר שכדי להגיע לקיום המצוות כראוי [דלזה נכתב כאן ענין לימוד התורה וכו'] צריכים דוקא לימוד התורה בעמל. והנה מצינו שביקש דוד המלך ע"ה מהקב"ה שיהיה נחשב העוסק בתהלים כאילו עוסק בנגינה ואהלות, וכתב ב"נפש החיים" (שער ד פרק ב) 'דמי יודע אם הסכים הקב"ה על ידו בזה, כי לא מצינו בדבריהם ז"ל מה תשובה השיבו הוא יתברך על שאלתו'. אמנם אפילו נימא שהסכים הקב"ה עמו בזה, הדבר ברור שיש הבדל אפילו בלימוד נגעים ואהלות עצמן בין מי שרק קורא את המשניות דנגעים ואהלות מקושר ובין מי שמבין ומעמיק בזה בעומק הדברים, שלימוד בעמל זו הדרגה הגבוהה ביותר של הלימוד. אף שכל לימוד התורה הוא דבר חשוב ויש עליו שכר, אמנם מה שמשנה את האדם ומרוממו אינו בזה שיושב ע"י הגמ' וקורא, אלא רק ע"י עמל גדול ויגיעה בתורה אפשר להגיע לדרגות גבוהות, וכן האריז"ל אמר על עצמו שכל הדרגות אליהם זכה בא לו עבור רוב היגיעה העצומה שיגע בתורה, ומה שלא היה מבין היה צם כמה וכמה תעניות עד שהאיר עיניו משמים.

אין לנו כלל השגה מי היה האריז"ל הקדוש, הגר"ח מוולאז'ין בהקדמה לספרא דצניעותא כתב שבכל פעם שהוא דיבר עם הגר"א והזכיר השם של האריז"ל הקדוש נזדעזע כל גופו של הגר"א, וכל זה הגיע ע"י העמל בתורה. וכן היגיעה של הגר"א היתה נוראה, אף שהיתה לו גאונות מופלאה ומוח כביר, היה עמל בכל כוחו בכל דבר שלמד, וכמ"ש בהקדמת הגר"ח מוולאז'ין לביאור הגר"א לספרא דצניעותא וז"ל 'וכמה יגיעות יגע זה האדם הגדול בענקים לא יאומן כי יסופר עד שהוציא כל ענין לאור ברור לאמיתו מוצאיו ומובאיו, אף כי היו ידיו רב לו ברוחב שכלו ועומק בינתו המלאה לה דעת מכמה דורות שלפניו, עכ"ז לא היה סמוך לבו הטוהר בזה עד אשר שקלו במאזני שכלו שכל הקדוש כמה מאות פעמים וביגיעה נוראה, ולא אכל ולא שתה כמה ימים ולילות, ותדד שנתו מעיניו עד כי חשך משחור תארו, ונתן נפשו עליו עד אשר קרע הארץ ה' עיניו לבוא עד קצה תבונתו, וכרגע עמד עור פניו הטוהר מחודותא ונהירו דאורייתא', ע"כ. ופעם אחת בעת שהגר"ח מוולאז'ין שהה בוילנא בעש"ק ופנה ללכת לבית המרחץ לכבוד שבח הבהילוהו לבוא אל בית הגר"א, ומשהגיע אל הגר"א ראה את הגר"א והנה פניו מושחרים ומגבת ספוגה לחה עוטפת את ראשו, וכולו מתקשה בהבנת ענין מהזוה"ק, ואמר להגר"ח נדבר בינינו על הענין ואולי כן נבא אל ביאורו, א"ל הגר"ח וכי מה אוכל להוסיף לכם, א"ל הגר"א אעפ"כ טובים השנים מה האחד, ודיברו ביניהם ובוזמן קצר אכן יצא מביניהם פשט נכון בזוה"ק שהניח את דעתו של הגר"א. מיד כשנתיישב הענין יצא הגר"א מהחדר וביקש דבר מה לאכול, ושאל הגר"ח לפרש הענין, ואמרו לו בני ביתו של הגר"א שכבר כמה ימים שלא בא אוכל ומשקים

לפיו ומתעמק ביגיעה עצומה להבין הפשט, ועתה שזכה לבוא אל יישוב דברי הזוה"ק הרשה לעצמו לטעום מעט. זה היה הדרך לעמול בתורה, והיום האם לפעמים מישוהו אינו אוכל בגלל קושיא שיש לו, לא מדברים על צום, האם קורה שנמנעים מארוחה אחת בזמן שיש קושיא בסוגיא.

ועי' בהקדמת הגר"ח (שם) שכתב 'שגורה היה בפיו הקדוש אשר להבין דברי הזוה"ק והתיקונים לאמיתתם בלתי אפשר בעולם אם לא אחר גודל היגיעה על כל ענין ומאמר כמה שבועות. [והנה אם בנגלה גם בלא עמל אפשר לפעמים להבין עכ"פ פשטם של דברים, אבל בנסתר לא יתכן כלל להבין בלי עמל, וכמ"ש הגר"ח שאי אפשר להבין מאמר בזוהר ובתיקונים בלי עמל זמן רב על כל מאמר, ולא יאומן שהיו נערים וילדים לומדים זוהר, אנשים נולדים כמקובלים ומבינים מיד מאמרי הזוהר והתיקונים, ו'אכשר דרא' שכבר יש אף חוגים לנשים בספר הזוהר רח"ל. סיפר לי אחד שנסע בדרכים וראה יהודי אחד מוציא מכיסו ספר קטן וזה היה ספר הזוהר, ואמר לו שטוב שיש ספר זוהר קטן שע"י זה יכול ללמוד זוהר גם בדרכים. וראיתי מודעה ברחוב שיש הרצאות לרבים בעניני קבלה וכל הרוצה יבוא ויכנס, והרי ידוע שצריך טוהר הנפש כדי להבין סודות התורה, ואיך אפשר לעשות הרצאות בענין זה לרבים, ואף בנגלה צריך טוהר הנפש כדי להבין עכ"כ בנסתר, ואפילו בעיתונים מפרסמים עניני קבלה ואלוקות. פעם מישוהו אמר למרן ז"ל שלסבא שלו בא מגיד מן השמים, אמר לו מרן ז"ל איך אתה יודע זאת, הלא יכולים להיות ב' דרכים, או שהמגיד סיפר לך שהוא היה אצל סבא שלך, ועל מגיד כזה אני מוחל, או שסבא שלך סיפר לך שהיה אצלו מגיד, אולם זה אי אפשר, שאדם שהוא בדרגה שמגיע אליו מגיד הוא בודאי אדם שאינו מספר על כך לאחרים, וכן הוא בקבלה דמי שיועד אינו מספר לאחרים על ידיעותיו].

ועוד כתב שם הגר"ח 'והעולה על כולם הן הן גבורותיו ונוראותיו, כי לא הראה את נפשו טוב רק בעמלו אשר עמל בחוכמה ובדעת ובכשרון, ואחר רב יגיעותיו וכאשר חסו עליו מן השמים ונתגלו לו מעיינות החכמה רזין דרזין וסתרין דסתרין זו היה אצלו מתת אלקים, וזולת זו לא רצה בה, אף כי רזין למסור לו מן השמים בלא שום עמל ויגיעת בשר כי רזין וסתרין עליוני עליוני ע"י מגידים מארי דרזין ושרי התורה, לא נשא עיניו לזה, עמו היתה וריחקה, כי שמעתי מפיו הקדוש שפעמים רבות השכימו לפתחו כמה מגידים מן השמים בשאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא בלא שום עמל, ולא הטה אזנו אליהם כלל, ואחד מן המגידים הפציר בו מאוד עם כל זה לא הביט אל מראהו הגדול, וענה ואמר לו איני רוצה שתהיה השגתי בתורתך ית"ש ע"י שום אמצעי כלל וכלל, רק ענין בשואות לו ית"ש מה שרוצה לגלות לי וליתן חלקי בתורתך ית"ש בעמלי אשר עמלתי בכל כוחי, הוא ית"ש יתן לי חכמה מפיו דעת ותבונה שיתן לי לב מבין וכליותי יעשו כשתי מעיינות, ואדע כי מצאתי חן בעיניו, ואיני רוצה אלא ממה שבתן פיו, וההשגות ע"י המלאכים המגידים ושרי התורה אשר לא עמלתי ולא חכמתי אין לי בהם חפץ וכו'. ובדידי הוי עובדא ששלח רבינו אותי אצל אחי הקטן וגדול ממני בכל מילי דמיטב, חסידא קדישא, הגאון מוהר"ש זלמן זללה"ה לאמר לו בציווי משמו שלא יקבל שום מלאך מגיד אשר יבוא אצלו כי בזמן לא כביר יבוא אליו מלאך מגיד וכו' ע"כ. הרי שמאין הגר"א בכל דבר תורה שלא בא ע"י עמל ויגיעה, שכן המדרגה העליונה של לימוד התורה היא רק ע"י עמל ויגיעה.

והנה בדרות הללו שאין לנו נבואה מה שמחזיק את היהודים הוא רק לימוד המורה. וכבר ביאר הגר"ח ז"ל מה שנאמר בסוף מלאכי (ג, כז) "זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְּחֹרֵב עַל כָּל יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִ" וגו'. דהנה חגי זכריה ומלאכי היו הנביאים האחרונים ולאחריהם נפסקה הנבואה, ולפיכך מזהירים "זכרו

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִיד [וּמִטָּה יָדוֹ עִמָּךְ וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ]" (ויקרא כה, לה). הפסוק מדבר על מצות צדקה ועזרה לעניי ישראל. והמדרש מדייק בלשון הכתוב שאמר 'עמך', ללמד שבהחזקת יד העני אתה עושה טובה עם עצמך, הדא הוא דכתיב [זה מה שנאמר] בתהלים "אֲשֶׁרִי מִשְׁכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלִטֵהוּ יְהוָה" (מא, ב), שבזכות מצות הצדקה ימלט הקב"ה את הנותן ביום רעה [כפי שיתבאר להלן בסמוך], ועליו המשיך הכתוב ואמר "ה' יִשְׁמְרֵהוּ וְיַחְיֶהוּ וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אִיבּוֹ, ה' יִסְעֲדָנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי כָּל מִשְׁכָּבוֹ הִפְכָּת בְּחַלּוֹ" (שם פסוקים ג-ד).

תחילה יבאר המדרש בכמה אופנים את הכתוב 'אשרי משכיל אל דל' וגו', לברר מיהו המ'משכיל אל דל': אבא בר ירמיה בשם רבי מאיר אמר, 'משכיל' הוא זה שממליך ומשליט את יצר הטוב ה'דל' והמסכן על יצר הרע, והוא נקרא 'משכיל', כי השכיל לשמוע לעצת היצר הטוב, ולדחות מעליו עצותיו של היצר הרע, ועל זה אמר דוד 'אשרי' איש זה שהיה 'משכיל' לשמוע 'אל דל' [היצר הטוב].

איסי אמר לפרש את הפסוק הזה בדרך אחרת: 'משכיל אל דל' הוא זה שנותן אפילו רק פרוטה אחת לעני מתוך השכלה והתבוננות בצרכיו. ו'אשרי' זה ש'משכיל' לעזור ולסייע לאותו עני ו'דל', כי במעשיו מביא על עצמו ברכה מאת הקב"ה, כאשר יבואר להלן.

רבי יוחנן אמר, 'משכיל אל דל' הוא זה שקובר מת מצוה - שאין לו קרובים שיטפלו בקבורתו, ו'אשרי' זה ש'משכיל' לטפל בקבורתו, כי אין לך 'דל' כמו המת הזה.

רבנן אמרי, 'משכיל אל דל' הוא זה שמסייע לחבירו בעת שהוא מבריה את עצמו מן העריצים [המושלים] הרודפים אחריו להמיתו, וזה שהיה 'משכיל' לבוא לעזרתו של נדרף [שהוא 'דל' מול אויביו] להצילו מידי רודפיו - 'אשריו'.

רב הונא אמר פירוש חמישי לפסוק זה: 'משכיל אל דל' הוא זה שמבקר את החולה, שהחולה במכאוביו וייסוריו נקרא 'דל' (נדרים מ, א), ובבואו לבקרו הרי הוא מטיב עמו, כמו דאמר רב הונא, כל מי שמבקר את החולה פוחתים לו [לחולה] אחד מששים בחליו, והוא מבריא מעט ומתחזק בזכות הביקור הזה. איתביה [השיב אחד מתלמידיו בקושיא] לרב הונא, אם כן הוא, שהמבקר את החולה נוטל אחד מששים במחלתו, יעלו ששים אנשים לבקר את החולה, וכל אחד יטול אחד מששים, ונמצא שבזכות זה יבריא לגמרי, עד שירד עמהן לשוק כשהוא בריא, ויהלך על רגליו כאחד האדם. אמר להם רב הונא לתלמידיו, אכן די בששים אנשים שיבקרו את החולה, ואז יבריא לגמרי ותיעלם מחלתו, ובלבד שיהיו כל אלו אוהבין אותו כנפשו, כי רק אם המבקר את החולה אוהב אותו לגמרי, אזי הוא נוטל אחד מששים ממחלתו. אולם אף על פי כן - גם אם אינם אוהבים את החולה כל כך, אין לומר שאין תועלת כלל בבואם לבקרו, כי גם אנשים אלו כאשר יעלו לבקרו הרי הם מרויחין לו [מקילים מעליו את סבל מחלתו] במקצת, אף שלא יבריא לגמרי.

וכל אחת מהשיטות האמורות לעיל בפירוש הכתוב "משכיל אל דל", יש ראייה מהמשך הפסוקים בתהלים "ה' יִשְׁמְרֵהוּ וְיַחְיֶהוּ וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אִיבּוֹ, ה' יִסְעֲדָנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי כָּל מִשְׁכָּבוֹ הִפְכָּת בְּחַלּוֹ" (שם ג-ד), כלומר שהקב"ה משלם ל'משכיל אל דל' במדה כנגד מדה, שומר אותו ומברך אותו בעת צרתו: על דעתיה [לפי דעתו] דאבא בר רבי ירמיה דאמר בשם רבי מאיר ש'משכיל' זה מי שממליך יצר טוב על יצר הרע, יש ראייה מהמשך הפסוק, שם מובא שכרו, דכתיב "ה' יִשְׁמְרֵהוּ" (שם, א), והיינו שישמור אותו מיצר הרע, כי עיקר השמירה לאדם היא מחטא ועון, ואף שהוא כבר המשליך את יצר הטוב עליו, עדין הוא צריך שמירה מאת ה'. על דעתיה [לפי דעתו] דאיסי דאמר ש'משכיל' זה מי שנותן פרוטה לעני, שכרו הוא אריכות ימים, דכתיב "וְיַחְיֶהוּ" (שם), שבשכר שנתן צדקה לעני והחיה את נפשו, אף הוא יזכה שיאריך ה' את ימיו בעולם הזה. על דעתיה [לפי דעתו] דרבי יוחנן דאמר ש'משכיל' זה מי שקובר מת מצוה, שכרו הוא מנוחה נכונה אחרי מיתתו, כמו דכתיב "וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ" (שם), כלומר, שבשכר זה שסייע למת מצוה והביאו למנוחת עולמים, אף הוא ינוח בשלום ובמנוחה על משכבו בקבר. על דעתיה [לפי דעתו] דרבנן דאמרי ש'משכיל' זה מי שמבריה עצמו מן העריצים, שכרו הוא שיינצל מידי אויביו, כמו דכתיב "וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אִיבּוֹ" (שם), שבזכות שהציל את חבירו מידי רודפיו, אף הוא יזכה לשמירה מאת הקב"ה ויינצל מידי אויביו, לבל יפול בידיהם. על דעתיה [לפי דעתו] דרב הונא דאמר ש'משכיל' הוא זה שמבקר את החולה, שכרו יהיה שיתרפא מחוליו, כמו דכתיב "ה' יִסְעֲדָנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי כָּל מִשְׁכָּבוֹ הִפְכָּת בְּחַלּוֹ" (שם פסוק ד), שבשכר שביקר את חבירו החולה, והיטיב עמו במחלתו [כמבואר לעיל], אף הוא יתרפא ויתחזק בעת חוליו.

המדרש ממשיך לדרוש את הפסוק בתהלים "אשרי משכיל אל דל" וגו' (שם, ב): אמר רבי יונה לדיק בלשון הכתוב, "אשרי נותן לדל" אין כתיב כאן אלא "אשרי משכיל אל דל", שהעזרה לנזקק תהיה עם חשיבה ושיקול דעת, כלומר הוי [היה] מסתכל בו בהתבוננות

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחִיד" (ויקרא כה, לה). הדא הוא דכתיב "אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'" (תהלים מא, ב), אבא בר ירמיה בשם רבי מאיר אמר, זה שממליך יצר טוב על יצר הרע. איסי אמר זה שנותן פרוטה לעני.

רבי יוחנן אמר, זה שקובר מת מצוה. רבנן אמרי, זה שמבריה עצמו מן העריצים. רב הונא אמר, זה שמבקר את החולה, דאמר רב הונא כל מי שמבקר את החולה פוחתים לו אחד מששים בחליו. איתביה לרב הונא אם כן יעלו ששים וירד עמהן לשוק, אמר להם ששים ובלבד שיהיו אוהבין אותו כנפשו, אף על פי כן מרויחין לו.

על דעתיה דאבא בר רבי ירמיה דאמר בשם רבי מאיר זה שממליך יצר טוב על יצר הרע, דכתיב "ה' יִשְׁמְרֵהוּ" (שם, א) מיצר הרע. על דעתיה דאיסי דאמר זה שנותן פרוטה לעני, דכתיב "וְיַחְיֶהוּ" (שם). על דעתיה דרבנן דאמר זה שקובר מת מצוה, דכתיב "וְאֲשֶׁר בְּאָרֶץ" (שם). על דעתיה דרבנן דאמרי זה שמבריה עצמו מן העריצים, דכתיב "וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אִיבּוֹ" (שם). על דעתיה דרב הונא דאמר זה שמבקר את החולה, דכתיב "ה' יִסְעֲדָנוּ עַל עֶרְשׁ דָּוִי" (תהלים מא, ד).

אמר רבי יונה אשרי נותן לדל אין פתיב פאן, אלא אשרי משכיל אל דל, הוי

